

İŞLETME HUKUKU KAVRAMI VE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Akar ÖÇAL

I. GİRİŞ

Son yıllarda bazı yüksek öğretim kurumları ders programları arasında «işletme hukuku» olarak isimlendirilen bir dersin yer almakta olduğu müşahade edilmektedir. Gerçekten, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından 1966 yılında girilen bir program değişikliği¹ ile ortaya çıkan bu kavramı, daha sonraları İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi², Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi³ ve nihayet Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi⁴

- (1) RG. 6 Temmuz 1966/12341. «İşletme hukuku», Siyasal Bilgiler Fakültesinin 3. sınıf İşletmecilik bölümünde ve haftada (3) saat olarak zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu sınıfa gelinceye kadar öğrenciye 1. sınıfta «hukukun temel kavramları ve kurumları» (haftada 2 saat), «borçlar hukuku» (haftada 2 saat); 2. sınıfta «medeni hukuk» (haftada 2 saat) dersi verilmektedir. 3. sınıf İktisat bölümünde ise «işletme hukuku» yerine «ticaret hukuku» dersi mevcuttur.
- (2) RG. 18 Eylül 1968/13004. Bu fakültede işletme hukuku dersi 1. ve 2. sınıflarda haftada (2) saat üzerinden ikişer dönem okutulmaktadır.
- (3) RG. 19 Eylül 1970/13614. Bu fakültenin Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği'nden anlaşıldığına göre İşletme Yönetimi bölümünde «İşletme Hukuku Kürsüsü» ihdas edilmiş ve hukukun temel kavramları, borçlar hukuku, iş hukuku ve ticaret hukuku I-II dersleri bu kürsüye bağlanmıştır. Adı geçen derslerin sınıflara göre dağılımı ise şöyledir: Hukukun temel kavramları 1. dönem haftada (3) saat; borçlar hukuku 2. dönem haftada (2) saat; ticaret hukuku I 3. dönem haftada (3) saat; ticaret hukuku II 4. dönem haftada (2) saat; iş hukuku 8. dönem haftada (3) saat.
- (4) Bu Akademiye işletme hukuku 1. ve 2. sınıflarda, her dönem ayrı ayrı olmak üzere (yani 4 dönem) haftada ikişer saat okutulmaktadır. Ayrıca 3. sınıfta ticaret hukuku I-II (2 dönem üçer saat) dersi ve vardır.

de kendi ders programlarına dahil etmiş bulunmaktadırlar⁵. Uygulamanın ileride daha da genişleme eğilimi göstermesi, bizi, bu hukuk üzerine, özellikle kavram ve kapsam yönünden, eğilmeye itmiştir. Öte yandan bu incelemede işletme hukuku kavramına ders programları arasında yer vermenin gereği üzerinde de durulacaktır. Gerçekten, bu tür uygulama, bazı yüksek öğretim kurumları yönünden, klâsik hukuk ayırımının artık ihtiyaca cevap verememekte olduğu düşüncesinin doğumuna sebep olabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bu araştırmamızda işte bu konulara değinerek görüşlerimizi aksettirmeye çalışacağız.

II. İŞLETME HUKUKU KAVRAMI

1. İşletme hukuku, hukukun ayrı bir bölümü değildir⁶. Amerikan hukukçularına göre, bu hukuk, daha ziyade, ticari muamelelerde yer alan şahısların hak ve sorumlulukları hakkındaki esasları kapsamaktadır⁷. Anderson/Kumpf'a göre «herkesin işletme hukuku hakkında biraz bilgi sahibi olması gerekir. Cemiyetin bir üyesi ve oy veren bir vatandaş olarak herkes ekonomik faaliyetlerimizi düzenleyen asli hukuk prensiplerini kavramalıdır. Serbest teşebbüse dayalı bir milletin ferdi olarak herkes, toplumun, ticari faaliyetlerle uğraşan kimselere tanımış olduğu hakları ve sağladığı imkânları bilmelidir»⁸.

2. Sayın Aşkun, işletme hukukunu, işletmenin hukuki çevresi ve bu çevre içindeki hukuki yaşantısını konu alacak hukuk derslerinin toplandığı ana hukuk disiplini olarak çerçevlendirmektedir⁹. Sayın Binatlı ise bu hukuku işletmecilerin işletme faaliyetleriyle ilgili haklarını ve sorumluluklarını kapsayan ve kaynakları

(5) Sözü edilen programlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. İNAL CEM AŞKUN: «Türkiye'de İşletmecilik Öğretimi ve Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisindeki Gelişmeler», ESADER 50. Yıl Özel Sayısı, 1973, s. 22 vd.; ŞAN ÖZALP: *İşletme Yöneticileri ve İşletmecilik Eğitimi*, (basılmamış doçentlik tezi), Eskişehir 1971.

(6) RONALD A. ANDERSON/WALTER A. KUMPF: *Business Law*, 1 th Ed. Cincinnati, Ohio 1964, s. 16. Ayrıca bkz. JEAN E. ABILLE: *Un droit pour l'entreprise*, Paris 1964, s. 9.

(7) ANDERSON/KUMPF, s. 16.

(8) ANDERSON/KUMPF, s. 16.

(9) AŞKUN, s. 19. Kar. ABEILLE, s. 9; RENÉ SAVATIER: *Droit des affaires*, Paris 1962, s. 5 .

yönünden bağımsız özel hukuk dallarına bağlı bulunan hukuk olarak¹⁰ vasıflandırmaktır.

3. A) Amerikan menşeli işletme hukuku kitapları genellikle şu konuları kapsamlarına almaktadırlar¹¹: Giriş, akitler, temsil, alım-satım, kıymetli evrak, ortaklıklar, mülkiyet, sigorta, kefalet, garanti, iflâs vs.

B) Fransa'da ise Savetier işletme hukukunun (droit des affaires) kapsamını şöyle sınırlandırmaktadır¹²: İşletme hukukuna giriş, iş adamı için hukuk, hukuki muamelenin tarafları (özel hukuk hükmi şahısları, kamu hukuku hükmi şahısları, temsil, tacir, işletme), muamelelerin hukuki yapısı (özellikle satış, ticar satış, kira, ticari mümessillik, ödeme, hesaplar ve hukuki durumları), ticari işletme, teminatlar, kıymetli evrak, banka hukuku, borsalar ve menkul kıymetler, ispat vasıtaları, uyuşmazlıklar ve davalar, hukuki sorumluluk, sigorta, milletlerarası ilişkiler.

C) Türk hukukunda İşletme Hukuku ismi altında biri Sayın Tunçomağ'a¹³ ötekiler ise Sayın Mimaroglu¹⁴ ile Binatlı'ya¹⁵ ait olmak üzere üç eser mevcuttur. Sayın Tunçomağ tarafından yayımlanan eserde yer alan konular şunlardır: Hukuk kavramı, hukukun kaynakları, hak sahipleri (gerçek ve tüzel kişiler), borçlar hukukunun genel kavramları¹⁶. Sayın Mimaroglu'nun eserinin birinci cildinde ticaret hukukunun esasları ile ticari işletme ikinci cildinde ise kollektif ve komandit şirketler yer almaktadır. Sayın Binatlı ise ders notu olarak yayımladığı eserinde şunlara yer vermiştir: Hukukun genel prensipleri ve kişiler hukuku, işletme sicilleri ve işletme çeşitleri.

(10) YUSUF ZİYA BİNALTI: *İşletme Hukuku* (Teksir) Bursa. 1973, s. 5.

(11) Bu konuda bkz. JOHN W. WYATT/MADIE B. WYATT: *Business Law*, New York 1971; HUNG W BABB/CHARLES MARTIN: *Business Law*, New York 1965; RONALD A. ANDERSON/WALTER A. KUMPF: *Business Law*, Cincinaati, Ohio 1964.

(12) RENÉ SAVATIER: *Droit des affaires*, Paris 1962.

(13) KENAN TUNÇOMAĞ: *İşletme Hukuku*, C.I, İstanbul 1970.

(14) SAİT KEMAL MİMAROĞLU: *Ticaret Hukuku*, Birinci Cilt: İşletme Hukuku, İkinci Baskı, Ankara 1970; *Ticaret Hukuku*, İkinci Cilt: İşletme Hukuku, Ticaret Ortaklıkları Hukuku, Ankara 1972.

(15) YUSUF ZİYA BİNALTI: *İşletme Hukuku* (Teksir) Bursa 1973.

(16) Sayın Tunçomağ ikinci ciltte yer vermeyi düşündüğü konular olarak bazı önemli borçlar hukuku sözleşmeleri ile ticaret hukukuna has konuları saymaktadır.

D) Sayın Aşkun işletme hukukunda **işletmeyi** temel olarak almakta, işletme hukuku eğitiminin **genel işletme hukuku** ve **fonksiyonel işletme hukuku** ayırımına uygun biçimde yapılmasını ileri sürmekte, işletme hukukunun kapsamının ise şöylece saptanmasının gerekli olduğuna işaret etmektedir¹⁷. İşletmelerin kurulması, işletme türleri, işletmenin işleyişi, işletmenin hayatının sona ermesi, işletmelerin yönetimi, organizasyon, pazarlama, üretim, finansman, araştırma-geliştirme, personel ve muhasebeye ilişkin mevzuat.

E) Kanımızca işletme hukukunun kapsamını tayin ederken hareket noktasının kesinlikle saptanmasında gerek vardır. Hareket noktası olarak işletmeci kavramından hareket edilir ve bir işletmenin bilmesi gereken hukuki kavramlar işletme hukukunun kapsamına alınır, o zaman bu hukukun kapsamı çok genişletilmiş olur. Biz bu konuda Sayın Aşkun'un¹⁸ düşüncesine katılarak işletme kavramının işletme hukukunda temel olarak alınmasına taraftar olmakla beraber kapsamda onun düşüncesine tamamen katılmıyoruz, kapsamın çok geniş tutulması fikrini paylaşıyoruz. Gerçekten «fonksiyonel işletme hukuku» ismi verilen bölümün birçok mevzuatı içine almakta olması bizi bu düşünceye katılmaya engellediği gibi, biraz sonra da işaret edeceğimiz gibi, işletme hukuku eğitimine taraftar olmamızdaki nedenlerden biri öğretimdeki mükerrerliğin önlenmesi olduğu için böyle bir mükerrerliğe sebep olabilecek bir nitelik taşıyan kapsama da katılmamız tabiatıyla mümkün olamaz.

III. İŞLETME HUKUKU ÖĞRETİMİNİN OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ

1. İşletme hukuku öğretimine gerek olup olmadığı sorunu, üzerinde durulması gereken en önemli sorunu teşkil etmektedir. Bizze göre aşağıdaki nedenler, işletme hukuku öğretimine geçilmesini haklı gösterecek nedenler olarak ileri sürülebilir.

A) «Medeni hukuk», «borçlar hukuku», ve «ticaret hukuku» gibi klâsik hukuk dersleri, iktisat, işletmecilik ve iktisadi ve ticari bilimler üzerinde eğitim yapan yüksek öğretim kurumlarında okuyan öğrencilere, zorunlu olanlardan daha fazla bilgi verilmesine

(17) AŞKUN, s. 18-19.

(18) AŞKUN, s. 18-19.

sebepl olmaktadır. Bu konuda bir ticaret hukuku öğretim üyesi olarak kendi derslerimizi örnek olarak göstermek hiç de hatalı bir davranış teşkil etmez.

B) Klâsik hukuk dersleri, işletmecilik, iktisat ya da iktisadi ve ticari bilimler dallarında eğitim yapan yüksek öğretim kurumlarında öteki derslerle ahenk tesis edememekte, özellikle mükerreriğe sebep olmaktadır. Bu konuda muhasebe dersleri ile ticaret hukuku dersleri arasındaki yakın ilişkiyi örnek olarak verebiliriz.

C) Klâsik hukuk dersleri özellikle işletme ile ilgili konulardaki yeni mevzuatın öğrenciye aktarılması imkânını vermemekte; bir işletmecilik eğitimi gören öğrencinin mutlaka bilmesi gereken bilgiler, doğrudan doğruya bu derslerin kapsamına girmemekte olduğu için yahut da ders saatlerinin azlığı sebebiyle öğrencilere gereği biçimde sunulmamaktadır.

2. Buna mukabil işletme hukuku eğitiminin özellikle müfettişlik sınavlarına girecek öğrenciler için yeterli olmaktan uzak bulunması, bu çeşit hukuk öğretiminin en olumsuz yönünü meydana getirmektedir. Türkiye'deki eğitim çarkının gerçekleri karşısında müfettiş sınavlarına girmek niyetinde olanların kendilerine buna göre bir okul seçmeleri söylenemeyeceğinden, bu olumsuz duruma bir çözüm şekli bulmaktan başka bir çare söz konusu olamaz. Bizce göre, biraz sonra açıklayacağımız gibi, «hukukun temel kavramları» dersi sayesinde soruna kısmen çözüm şekli bulunabileceği gibi, özellikle son sınıfa bazı seçimlik derslerin konulması ile²⁰ de işletme hukuku öğretiminin olumsuz yönlerini gidermek mümkündür.

IV. SONUÇ

«İşletme hukuku» ile ilgili olarak buraya kadar yapılan açıklamalara dayanarak şu sonuçlara ulaşabiliriz :

1. İşletmecilik, iktisat ve iktisadi ve ticari bilimler alanlarında eğitim yapan yüksek öğretim kurumlarında «işletme hukuku» ismi altında bir hukuk dersinin benimsenmesi zamanı gelmiştir; bu çeşit kurumlardaki klâsik hukuk öğretimi artık bu okulların yapılarına yabancı kalmaktadır.

2. İşletme hukuku dersinin kapsamını tayinde **iş/etme** kavramından hareketle işletmelerin kurulması, türleri, işleyişleri, sona

(20) İcra ve iflâs hukuku, Banka ve sigorta hukuku, kamu hukuku gibi.

ermeleri ile ilgili hukuki bilgilerle pazarlamaya ilişkin konulara bu hukuk içinde yer vermek uygun olur.

3. İşletme hukuku öğretimine başlamadan önce mutlaka «hukukun temel kavramları» ya da buna benzer bir isim altında tedris edilecek bir hukuk dersine şiddetle ihtiyaç vardır. Bize göre, işletme hukuku, işletme kavramına dayanmakta olduğundan, buna yabancı konuların kapsama alınması, bizi, klâsik hukuk dersleri karması bir çeşit hukuka götürmekten öteye geçemez. Hem ihtiyaçlar sebebiyle bir yeni hukuk dersinin gereğine inanmak hem de klâsik hukuk derslerinden vazgeçememek olumlu bir davranış teşkil etmekten uzaktır. Öğrenci işletme hukuku dersini hukukun temel kavramları hakkında bilgi sahibi olduktan sonra görmeli ki, bu dersin fayda ve gereğinin kavrayabilsin. Bu da ancak birinci sınıfa konulacak «hukukun temel kavramları» isimli bir dersin varlığı ile sağlanabilir.

4. Son sınıfa, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarının içinde buldukları nedenler sebebiyle, öğrencilere yardımcı olmak bakımından bazı seçimler dersler koyarak, işletme hukuku eğitiminin olumsuz yönlerinin hafifletilmesi yoluna da gitmek gerekir.